

zsinagóga-építő specialista, hetvenharmadik életévében. *Baumborn* Kisbéren született 1860 december 28-án s a győri reáliskola elvégzése után öt éven át a bécsi politechnikumnak volt növendéke. Budapestre telepedve *Lechner* Ödön és *Pártos* Gyula közös irodájában dolgozott mintegy tizenkét éven át s ebben az időben építette első önálló művét, az esztergomi zsinagógát. Nagy sor követte ezt, zsinagógáinak száma tizennyolc (Ujvidék, Fiume, Temesvár, Szolnok, Budapest—Aréna-út, Nagybecskerek, Brassó, Liptószentmiklós, Cegléd, Eger stb.), a legnagyobb szabású közöttük a szegedi, amelyet 1903-ban avattak föl. Más nagyobbarányú műve a győri kir. tábla, a temesvári Lloyd-palota, állami felső leányiskola, a Béga-szabályzó Társ. székháza; Szegeden és Ujvidéken egy-egy takarékpénztári épület. Keresték és becsült építész volt abból a gárdából, amely a *Lechner* Ödönnel való együttmunkálkodás révén nem egy alkotásán igyekezett e kör művészi célzait megvalósítani.

JAKAB DEZSÓ. A magyaros építési stílusra való törekvésnek egyik legbuzgóbb harcosa, *Jakab* Dezsó építész, augusztus 5-én

meghalt Budapesten. A művész a biharmegyei Révben született 1864 november 4-én. Fiatal korában tanítványa és munkatársa lett *Lechner* Ödönnek és a legnagyobb lelkesedéssel terjesztette szóval és tettel annak stílustörekvéseit, amire hű maradt élete végéig. Különösen attól fogva szerzett érvényt művészi elveinek, hogy önállóította magát s *Komor* Marcellel társulva (1897) nagyszámú magánházat építhetett Budapesten és a vidéken. Közös munkáik, amelyek céljaikat következetesen megvalósították, országsszerre találhatók, a nagyobb-szerűek közé tartozik a marosvásárhelyi kultúrpalota és városháza, a szabadkai városháza és zsinagóga, a pozsonyi, nagyváradi és szentesi vigadó, a dévai színház, a Márkus Géza terneinek fölhasználásával tervezett budapesti Népepera. Budapesten ezenkívül a Liget-Szanatórium és az Orsz. Társadalombiztosító Intézet székháza, végül ugyanennek nemrég készült tornya. *Jakab* Dezsőt egy színháztervre kitűzött pályázaton 1902-ben a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet aranyéremmel tüntette ki. A régi *Lechner*-gárda e buzgó tagját súlyos és hosszas vesebaj vitte sírba.

MŰVÉSZETI ÉLET ÉS IRODALOM

ÜNNEPI KIADVÁNYOK. (1. Goethe. 2. Haydn. A Fővárosi Könyvtár két új bibliográfiája.) Mint fennállása óta már annyiszor, a kitűnő szellemmel átítatott Fővárosi Könyvtár ezúttal is méltó módon vesz részt az egyetemes kultúra ünnepein. Két nagyon finom ízléssel nyomott könyv, két stílusos sziluett-kép a címlapon, két remek homlok a tizennyolcadik századból. A Fővárosi Könyvtár mindazt, amit saját könyvtárszobáiban Goethétől, valamint méltatóitól, fordítóitól és életrajzíróinak munkáiból fölfedezett, hihetetlen szorgalommal egybegyűjtötte. A legrejtettebb cikkeket, a legrégibb napilapokban megjelent anekdoták is fel vannak sorolva, bármi vonatkozásuk van is a weimari költővel. Csak az tudja ilyen gyors, áttekinthető s alapos forrásjegyzék becsét fölmérni, aki már végzett hasonló adatvadászatot. Milyen könnyű dolga lesz, vagy lenne egy mai Goethe-életrajz írójának, kivált, ha a magyar közönség igényeire gondolna írás közben. De föl nem becsülhető adattár van itt az új német irodalomtörténetírók részére is. A legérdekesebb pedig az, hogy a bibliográfia szerkesztői (Ritókó Emma, Dr. Jajczay János, Dr. Jajczay Jánosné és Dr. Drescher Pál) a bevezetésben bocsánatot kérnek, amiért ez a könyv — nem

öleli fel az összes magyar könyvtárak Goetheanyagát. A fővárosi könyvtára szeretné pótolni azt, amit kártársai eddig el nem végeztek. Jellemző adat. A Haydnról szóló füzet talán még ennél is érdekesebb. Itt a magyar társadalom s a hivatalos élet mindent megtett, amivel a harminc évig közöttünk élt zeneszerző emlékének tartozik. Elsősorban pedig *Eszterházy* Pál herceg érezte át, mit jelent ez a név a régi mecénás-család előtt még százötven év után is. A kismartoni kriptából új mauzoleumba kerülő nagy halott fölött ott zeng az emlékező szózat: a hercegi család karmestere bevonult a Pantheonba. Ez a bibliográfia pedig a mesterien megírt bevezető tanulmányban is felsorolja, micsoda hatások közzönhet az osztrák zeneszerző a magyar muzsikának s abból is főként a régi „verbunkos“-oknak. Koch Lajos, a könyvbúvár, ha lehet, még alaposabb munkát végzett, mint akik Goethe-emlékeket kutattak. A legkisebb nyomjelzőkre is utal, a legapróbb adat sem kerüli el figyelmét. S nagyon becsesé teszi munkáját az, hogy ahol csak lehet, pár szóban tudósít arról, mi a legfontosabb a szóbanforgó könyvben vagy újságcikkben. A Beethoven-és Schubert-bibliográfiák után ez a harmadik zenetörténeti szakkatalógus is valószínű kultúrselekedet. A maga gyönyörű betűvel, fi-

nom papírosával, nemesen egyszerű köntösel-
vel szebb gesztus, mint akárhány üresen
kongó „díszmű”. (N. P.)

JULIUS FLEISCHER: Das Kunstgeschichtliche Material der Geheimen Kammerzähl-
amtsbücher in den staatlichen Archiven Wiens
von 1705 bis 1790. (Quellenschriften zur bar-
ocken Kunst in Österreich und Ungarn, Band
I. Krystall-Verlag Wien). A budapesti Páz-
mány Péter Tudományegyetemnek *Hekler*
Antal professzor vezetése alatt álló művészet-
történeti intézete révén új, jelentős forrás-
munkához jutott a nemzetközi szakirodalom.
A kötet szerzője *Fleischer* Gyula dr., a Bécsi
Magyar Történeti Intézet tagja, aki az osztrák
főváros állami levéltáraiban végzett hosszú
és lelkiismeretes kutatásainak dús eredmé-
nyét teszi itt közzé. *Fleischer* Gyulát a há-
ború utáni barokk kutatások föllobbanásakor
küldte *Kleblberg* Kunó gróf akkori kultusz-
miniszter Bécsbe, hogy az ottani levéltárak-
ban a magyarországi vonatkozású művészet-
történeti adatokat fölkutassa. Munkája az
évek folyamán azonban kilépett a kitűzött
feladat szűk medréből, mert *Fleischer* nem-
csak a magyar, hanem az okiratokban talál-
ható összes művészet-történeti adatokat is ki-
jegyezte. 40.000 kéziratlapból 1200 eddig is-
meretlen, a kor művészetére vonatkozó adat-
többségét ki. Könyve így nevezetes for-
rásmunkája a Habsburg-jogar alatt volt ösz-
szes országok XVIII. századi művészetének.
Magyarországon és az osztrák örökös tarto-
mányokon, Csehországon kívül még az egy-
kori olasz és németalföldi provinciákat is
érinti a napfényre került eredmények. A
XVIII. században, az abszolutisztikus uralko-
dók idején a művészi élet napsugara elsősor-
ban a fejedelmi udvarból áradt szét és éppen
ezért az udvari levéltárak adhatnak a leglé-
nyegesebb és legtöbb fölvilágosítást az akkori
művészeti alkotások megszületésének körü-
lményeiről.

Fleischer Gyula eddig I. Józseftől egészen
II. József császárnak, a kalapos királynak
haláláig a titkos kamarai pénztári könyveket
kutatta át, melyeket a bécsi állami levél-
tárakban kéziratban őriznek. Érdekes és a kut-
atás eredményei szempontjából nagyon fon-
tos jelenség, hogy a császári udvar a művé-
zeti kiadásokat, különösen a művészi tiszte-
letdíjakat I. Józseftől kezdve, túlnyomó rész-
ben a titkos kamarai pénztárból fedezte. Saj-
nos azonban, hogy ezek a számadási köny-
vek, amelyek pontos fölvilágosítást adhatná-
nak az egész XVIII. századra nézve, nem
maradtak reánk hiánytalanul. Eppen a leg-
fontosabbak, VI. Károly császárnak (mint
magyar király a III.) számadási-könyvei kal-
lódtak el, pedig ez volt az osztrák barokk
fénykora, ekkor épültek a legfontosabb mű-
emlékek, ekkor működött a nagy építész-
tríász, az idős *Fischer* von Erlach, Hilde-

brandt és Domenico Martinelli. Az ezt meg-
előző években, I. József korából nem tartal-
maznak a számadási-könyvek, különösen épít-
észeti szempontból, tőlünk érdekes adatot, de
annál bővebben buzognak azután a Mária
Terézia idejéből való források. Atfogó és
pontos képet kapunk a nagy uralkodónő me-
cenási működéséről, melyet össze tudott egyez-
tetni háziasszellemtől takarékoságával. Így
200 aranydukátot adományozott a XVIII.
században újjáépült aacheni magyar kápolna
számára is. — II. József ismét kevesebbet ál-
dozott a művészetnek, ő a fölvilágosodás érde-
keit szolgálta, az ilyen irányú irodalmat tá-
mogatta és óriási tiszteletdíjakat utalt ki a
világ minden részéből Bécsbe hívott orvosok-
nak, akik azonban mégsem tudták a beteg
uralkodót az életnek megmenteni.

A *Fleischer* által föltárt adatok érdekesen
bizonyítják azt is, hogy milyen nemzetközi
volt a XVIII. században a bécsi művészek
tábor. Akárcsak most Párizsban. De érthető
ez olyan birodalom fővárosában, amely a
legkülönbözőbb fajú népek erejéből, anyagi
és szellemi közreműködésével épült, fejlődött.
Hiszen, Ausztriának legnagyobb hadvezére
és mecénása, Szavojai Jenő herceg is francia
apától és olasz anyától származott. Viszont
Bécsnek megvolt a nagy asszimiláló ereje, az
odavándorolt szellemeket saját lokális géniu-
szával tudta átítani. Az összes odasereglett
művészek az osztrák barokknak lettek a kép-
viselői, *Canevale*, a francia építész, éppúgy,
mint a német *Beyer*, a szobrász, vagy a svéd
Meyens, a festő, vagy a hollandus *Adrian*
van Steekhoven, aki a *schönbrunni* és a *budai*
királyi kerteket tervezte. Az utóbbinak meg-
állapítása szintén *Fleischer* érdeme. A ma-
gyarok közül *Kempelen Farkas* kamarai ta-
nácsos tartozik ebbe a nemzetközi társaságba.
Ő a budai karmelita kolostort (a mai Vár-
színházat) alakította át és a *schönbrunni*, va-
lamint a *budai Vár vízvezetékét* alkotta.

Fleischer adatainak túlnyomó része termé-
szetesen a régi osztrák birodalom területére
vonatkozik, de igen értékesek a Magyaror-
szággal kapcsolatos megállapítások is. Közülük
elsősorban a budai királyi várra, az egy-
kori pesti invalidusházra (a mai Városházára), a
budapesti és a váci angoliskolások rend-
házának építkezésére vonatkozó adatokat
emeljük ki. A budai királyi vár építészeti
problémáját ugyan nem oldják meg az új adatok,
de megtudjuk, hogy a várkápolna egykori
oltárképeit, amelyek Szt. István, Józsefet és
Zsigmondot ábrázolják, Mária Terézia arc-
képfestője, *Johann Karl Auerbach* festette
1767-ben. A főoltárkép, Krisztus a keresztben,
Vinzenz Fischer műve volt. Sajnos, ezeket a
képeket a kápolna átépítése alkalmából, *Fischer*
képét pedig a legújabb időkben, újak-
kal cserélték ki. *Auerbach* szép festményei,
melyeknek hollétéről *Fleischer* könyve nem
tud fölvilágosítást adni, jelenleg a Budapest

melletti Mária Remete templomának falait ékesítik. Új adatokat közöl Fleischer Esztergom, Győr, Sopron, Vác, Nagyszombat, Pozsony, Szeged, Székesfehérvár, Nagyszében, Nagyvárad, Temesvár és Kolozsvár XVIII. századi építkezéseiről, templomaik, rendházaiak fölszereléséről. Gazdag fölvilágosítást kapunk a Szavojai Jenő herceg és Albert szász-tescheni herceg birtokállományán, Pozsonyban, Holícson, Ráckevén, Féltonyban és Magyaróvárott végrehajtott építkezésekről, amelyek élén *Franz Anton Hillebrand* állott. Érdekes új adat az is, hogy a magyar és az erdélyi rendek a bécsi Karls-Kirche építkezési költségeinek fedezéséhez magyaros gavallériával 28.000 forinttal járultak hozzá, míg az osztrák örökös tartományok átlag csak 2000—5000 forintot adományoztak.

Természetesen sokkal gazdagabb és fontosabb Fleischer levéltári kutatásainak Ausztriára vonatkozó eredménye. Az osztrákok, valóban, igen hálásak lehetnek neki, mert művészettörténetük egyik legjelentősebb, jelenleg kissé túlbecsült korszakának pilléreit erősíti meg számottevően. Hiszen, a magyar érdekű részek is az osztrákok szellemi tulajdonjogát állapítják meg az itteni barokkra vonatkozóan. Fleischer ma kétségtelenül a legalaposabb tudósa a XVIII. századi osztrák művészetnek és készütségét, kutatásainak gyümölcsseit az osztrák művészettörténetírók is állandóan fölhasználják. Minket ez a sokszor nagyon vitatható minőségű művészet nem annyira önmagában érdekel, mint inkább azért, mert a XVIII. század folyamán hazánk területén is uralkodott és idegen gyökere, idegen származású mesterei ellenére is sok helyütt sajátos, lokális jegyeket vett föl, valószínűleg

azonban inkább csak a rendelkezésre álló eszközök szerényebb volta, mint az eltérő, sajátos magyar szellem miatt.

Eppen ezért a magunk részéről is rendkívül fontosnak tartjuk, hogy Fleischer tovább folytathassa kutatásait és a művészettörténeti adatok szempontjából földolgozza a többi bécsi levéltárat is, elsősorban az ottani Kriegsarchivot. Ő van hivatva megírni a Habsburgok udvarának XVIII. századi művészettörténetét. Illetékes köreiknek mindenképpen kötelessége, hogy biztosítsák Fleischer további munkásságát. A most megjelent kötetet ezt százszázalékosan okolja meg.

A könyv élére *Hekler Antal* egyetemi tanár írt lelkeshangú előszót. *Ybl Ervin*.

CÍMLAPUNKON a fejérmegyei, Bicske melletti *Csabdi* kisközség területén volt, valószínűleg a XIII. század II. feléből származó, háromhajós, kéttornyú bazilika szinte teljesen épen fenmaradt déli tornyának fölvételét közöljük a *Technika* című lap szerkesztőségének szíveségéből. E középkori templom maradványaival az említett lap f. évi júniusi számában érdekes cikkben foglalkozik *Krompecher László*.

Felbő szerkesztő: Dr. Majovszky Pál

Főmunkatárs: Dr. Lázár Béla

Kiadó: Ormos György

Magyar Művészet, 1932. 7—8. szám

Szerkesztőség: VII., Erzsébet-körút 7. II.
